

Jezik kot dejavnik za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom v Italiji

Sara Brezigar

Univerza na Primorskem

sara.brezigar@pef.upr.si

V prispevku avtorica ponudi vpogled v vlogo jezika kot dejavnika za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom v Italiji in razvije razmislek o perspektivah za prihodnost. Na osnovi sekundarne analize podatkov obsežnega korpusa raziskav Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu avtorica razižče vlogo jezika pri vpisu v šolo s slovenskim učnim jezikom v Italiji. Osredotoči se na razloge za vpis in razižče dejavnike, ki vplivajo na osip učencev pri vpisu na naslednje stopnje šolanja. Ugotavlja, da ima danes jezik pomembno vlogo pri odločitvi za vpis na šolo s slovenskim učnim jezikom predvsem pri otrocih iz neslovenskih družin, ki so jim identitetni vidiki pripadnosti slovenski skupnosti tuji. Avtorica zaključuje, da se šola ne more uspešno razvijati, če pritegne in zadrži zgolj otroke slovenskih družin. Zato meni, da je treba bodisi razviti drugačen koncept večjezične in večkulturne šole ali resneje pristopiti do zmanjšanja osipa.

Ključne besede: Slovenci v Italiji, šola s slovenskim učnim jezikom, slovenska šola, slovenski jezik v FJK, slovenska manjšina

Uvod

Jezik je za slovensko skupnost v Italiji močan identifikacijski dejavnik. Pripadnik slovenske skupnosti v Italiji se od svojih vrstnikov, ki pripadajo večinski italijanski skupnosti, loči prvenstveno po jeziku. Ta poleg zgodovinskega spomina in deloma kulture predstavlja ključni razlikovalni dejavnik med večinskim ter manjšinskim prebivalstvom.

Zaradi rahljanja političnih in ideoloških napetosti med Vzhodom in Zahodom ob koncu 20. stoletja ter kasneje z razvojem evropskih integracijskih procesov je postala meja med slovensko manjšinsko ter italijansko večinsko skupnostjo v Furlaniji – Julijski krajini prepustnejša (Brezigar 2013; Brezigar in Verša 2023). Iz trde etnične meje se je »rahljala v etnični kontinuum« (Bufon 2004, v Jagodic, Kaučič-Baša in Dapit 2017). V tem procesu so se oblikovali koncentrični krogi bolj in manj intenzivnih pripadnikov slovenske skupnosti v Italiji (Brezigar 2013; Brezigar in Verša 2023). Vprašanje narodne pripadnosti, ki je bilo ključno v povojnem obdobju, je začelo izgubljati na pomembnosti, v ospredje pa je vse bolj stopalo vprašanje jezikovnih kompetenc v slovenskem jeziku (Brezigar in Verša 2023).

Te spremembe na družbenem področju so se odražale tudi v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji. Mreža slovenskih šol¹ v Italiji je namreč nastala po drugi svetovni vojni² z namenom, da bi pripadnikom slovenske skupnosti v Italiji omogočila, da se izobražujejo v maternem jeziku. Otroci iz slovensko-italijanskih mešanih zakonov, ki so se vključevali v šolo s slovenskim učnim jezikom, so bili vključeni kot posledica nedvoumne in zavestne odločitve staršev za pripadnost slovenski jezikovni skupnosti. Po drugi svetovni vojni namreč niti slovenska niti italijanska skupnost mešanih zakonov nista obravnavali kot legitimnih, in kdor se je zanje odločil, se je soočal s pritiskom, da izbere bodisi eno bodisi drugo skupnost (Stranj 1992,50).

Z normalizacijo odnosov med skupnostma je prehajanje med njima postalo preprostejše, potreba po jasni opredelitvi, bodisi narodnostni bodisi jezikovni, je splahnela. Tudi identitete so postale fluidnejše in večplastne (Perrot 2007). Odločitev staršev za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom je tako postala v večji meri stvar osebne izbire in vrednot, pretežno razbremenjena političnih in ideoloških spon preteklosti (prim. Brezigar in Vidau 2021; Mezgec 2023, Bogatec, Brezigar in Mezgec 2021). Tako so šole s slovenskim učnim jezikom na prehodu v novo tisočletje beležile velik porast otrok iz mešanih zakonov in otrok iz italijanskih družin, kar je odražalo zanimanje večinske skupnosti za manjšinski jezik in kulturo (Jagodic in Čok 2013).

Družbene spremembe, ki so močno vplivale na populacijo šol s slovenskim učnim jezikom, so ustvarile kopico novih izzivov: od poučevanja v učnem jeziku, ki ga velik delež vpisanih otrok ne pozna, do potreb učiteljev po uporabi učnih metod in pristopov, za katere niso bili usposobljeni (Brezigar in Zver 2019; Baloh in Melinc Mlekuž 2023). Tudi gradiva niso bila ustrezna za del šolske populacije, ki ji slovenščina ni bila niti materni niti pogovorni jezik (Brezigar in Zver 2019; Brezigar in Verša 2023).

Tem specifičnim izzivom, ki tudi danes vplivajo na kakovost pouka in sposobnost šol s slovenskim učnim jezikom, da izpolnjujejo svoje poslanstvo, je treba dodati še neugodne demografske trende v prebivalstvu in osip pri prehajanju z nižje na višjo stopnjo šolanja. Oboje ogroža obstoj šol s slovenskim učnim jezikom in povečuje pritiske v smeri racionalizacije mreže slovenskih šol (Bogatec 2017), ki se je od leta 1955 do leta 2021 že zmanjšala za 55 % (Brez-

¹ Z izrazom slovenska šola naslavljam skupek šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem ter dvojezično šolo v Špetru.

² Medtem ko so šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem nastale v povojnem času ter bile kasneje vključene v mrežo italijanskih javnih šol, je dvojezična šola v Špetru nastala kot zasebna šola v 70. letih in bila šele z ureditvijo zaščitne zakonodaje ob prelomu tisočletja vključena v mrežo italijanskih javnih šol.

igar in Verša 2023). Osip vpisov pri prehajanju z nižje na višjo stopnjo šolanja pa ogroža predvsem raznovrstnost ponudbe srednjih šol druge stopnje in torej njihovo vsebinsko atraktivnost za dijake.

Zmožnost vplivanja na demografske trende je kompleksno družbeno vprašanje, ki presega namene tega prispevka. Vendar razumevanje razlogov staršev za vpis otrok v šole s slovenskim učnim jezikom lahko pripomore h krepitvi atraktivnosti teh šol. Prav tako lahko z razumevanjem vzrokov za osip pri prehajanju na višje stopnje šolanja in z ukrepi za njihovo omilitev pripomočemo h krepitvi položaja slovenskih šol v Italiji, omogočimo njihov obstoj in nadaljnji razvoj. Zato bomo v tem prispevku na osnovi sekundarne analize nekaterih podatkov obsežnega korpusa kvalitativnih in kvantitativnih raziskav Slovenskega raziskovalnega inštituta³ v Trstu raziskali, kako so se od sredine 90. let do danes spremenili vzroki za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom. Posebno pozornost bomo posvetili dejavnikom, ki povzročajo osip vpisov pri prehajanju na višje stopnje šolanja. Ni namreč pomembno zgolj razumeti, kateri so tisti dejavniki, zaradi katerih se starši odločajo za vpis otrok v šolo s slovenskim učnim jezikom, temveč tudi ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, zaradi katerih se odločajo, da to svojo odločitev kasneje spremenijo in otroka na višji stopnji šolanja vpišejo na šolo z italijanskim učnim jezikom. V prispevku bomo posebno pozornost namenili vprašanju, v kolikšni meri je jezik ključni dejavnik pri tej odločitvi. Jezik je namreč najdistinktivnejša značilnost (čeprav ne edina), ki loči slovensko šolo od italijanske. Razumeti, v kolikšni meri in kako vpliva na odločitev za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom, je ključno za načrtovanje nadaljnjega razvoja omenjenih šol.

Teoretični okvir

Jezik ni zgolj ključni dejavnik, ki opredeljuje pripadnost posameznika slovenski skupnosti v Italiji. Predstavlja tudi tisti dejavnik, ki definira skupnost kot tako. Prisotnost slovenskega jezika in njegova raba sta torej tisti nujni ter neobhodno potrebni pogoj za sam obstoj slovenske skupnosti v Italiji (Kaučič-Baša 1997).

³ Uporabljali bomo primarno podatke iz naslednjih raziskav: Po mali maturi (Bogatec 2021b), Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini (Bogatec in Bufon 1996; 1999), posamezne podatke iz longitudinalne raziskave ŠOLA, ki jo je izvajala Norina Bogatec (2015; 2020; 2021a; 2021b), in podatke, ki so bili v sodelovanju med SLORI in Univerzo v Trstu zbrani v okviru projekta Večjezičnost in identitete v obmejnem prostoru: primer šole s slovenskim učnim jezikom v Romjanu (Jagodic in Zago 2022). Na relevantne metodološke vidike uporabljenih raziskav bomo po potrebi opozorili pri uporabi podatkov. Celovita predstavitev metodologije vseh uporabljenih raziskav presega potrebe tega prispevka pa tudi dejanske prostorske zmožnosti.

Z vidika modela kulturne reprodukcije (Hornberger 1988; Kramberger 2013; Garcia in Wei 2014) so bile slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove namenjene pripadnikom narodne manjšine za ohranjanje manjšinske skupnosti (in jezika). Vendar se je z rahljanjem etničnih meja med večinsko in manjšinsko skupnostjo ter s povečano prehodnostjo med njima pojavila potreba po drugačnem teoretičnem pristopu, ki bi bolje zajel novo družbeno realnost, ki so jo sestavljali različno intenzivni pripadniki skupnosti – na identitetnem, vrednotnem in jezikovnem področju. Novo realnost so nekateri raziskovalci (Brezigar 2004; 2007; 2013; Jagodic in Čok 2013; Jagodic, Kaučič-Baša in Dapit 2017; Grgič 2020) poskusili uokviriti z alternativnimi razlagami, pristopi in modeli, ki so bili zasnovani bolj na jezikovnih kot identitetnih opredelitvah in bližje modelom jezikovne pridobitve (Skutnabb-Kangas 2000; Fishman 2001) kot kulturne reprodukcije.

Med njimi je bil tudi model koncentričnih krogov, ki je nastal na podlagi dela Jørgena Kühla (1997 v Brezigar 2004) o nemški manjšini na Danskem in danski manjšini v Nemčiji (Brezigar 2004; 2013). Ta manjšinsko skupnost razume kot skupek različno intenzivnih pripadnikov, ki so bolj ali manj oddaljeni od njenega jedra. Trdo jedro skupnosti sestavljajo ljudje, ki jo jezikovno in identitetno poosebljajo. Trdo jedro slovenske skupnosti v Italiji tako sestavljajo posamezniki, ki se imajo za Slovence, uporabljajo slovenščino v domačem okolju, delijo slovenske vrednote in slovensko kulturo. Osrednji pas sestavljajo ljudje, za katere slovenščina ni nujno (edini) jezik, ki ga uporabljajo doma. Ta skupina ljudi ne povezuje nujno jezika in pripadnosti. Četudi v domačem okolju uporabljajo (tudi) italijanščino, je zanje značilno, da se opredeljujejo kot Slovenci. Za to skupino ljudi je torej značilno, da se identificirajo kot Slovenci in da imajo trdno slovensko kulturno tradicijo. Zunanji pas pa predstavljajo ljudje, ki se sicer nimajo za Slovence, vendar do te skupnosti čutijo tolikšno afiniteto, da vključujejo svoje otroke v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove, v slovenska kulturna in športna društva ter sodelujejo v družbenem življenju manjšinske skupnosti.

Slovensko šolstvo v Italiji

Slovensko šolstvo⁴ v Italiji sestavljajo šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Gorškem ter dvojezična šola v Špetru. Na Tržaškem je pet, na

⁴ Slovensko šolstvo v Italiji sestavljajo vrtci (t. i. *scuole materne*), ki jih obiskujejo otroci med 3. in 6. letom starosti; osnovne šole, ki zajemajo pet razredov in jih obiskujejo otroci, stari med šest in deset let, prvostopenjske srednje šole, ki zajemajo tri razrede in jih obiskujejo dijaki med 11. ter 14. letom starosti, in drugostopenjske srednje šole, ki zajemajo per razredov in jih obiskujejo dijaki med 14. in 19. letom starosti. Vrtci, osnovne šole in prvostopenjske srednje šole so združeni v celote, ki nosijo ime večstopenjske šole.

Preglednica 1 Materni jezik prvošolcev v šolskem letu 2019/2020 glede na stopnjo šolanja

Stopnja šolanja	Slovenski	»Mešani«	Neslovenski
Vrtci	21,5	23,8	54,7
Osnovne šole	26,0	26,0	48,0
Prvostopenjske srednje šole	26,0	38,2	35,9
Drugostopenjske srednje šole	37,9	42,6	19,5
Povprečje (na vseh stopnjah)	27,1	32,0	41,0

Opombe V odstotkih. Prirejeno po Brezigar in Verša (2023) po Bogatec (2020).

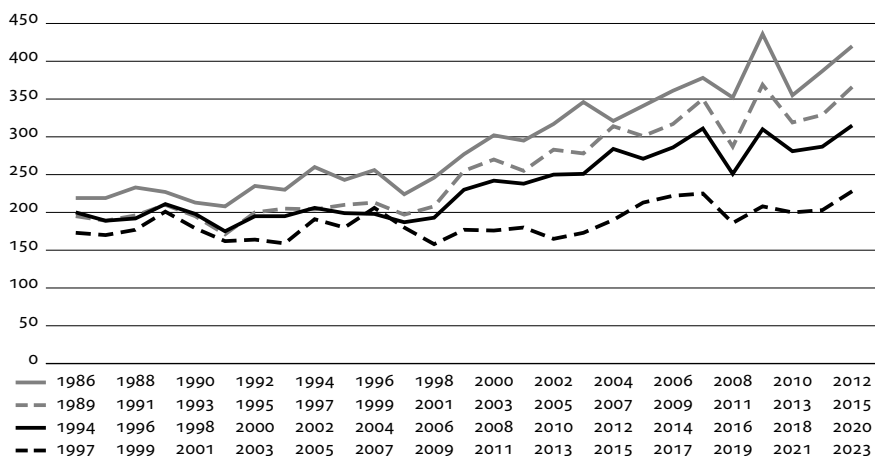
Goriškem dve in v Špetru eno ravnateljstvo večstopenjskih šol, ki vertikalno združujejo vrtec, osnovno šolo in prvostopenjsko srednjo šolo. Poleg tega šolska mreža zajema še ravnateljstva drugostopenjskih šol, in sicer štiri na Tržaškem in dve na Goriškem. Vrtce v šolskem letu 2023/2024 obiskuje skupaj 818 otrok, osnovne šole 1.389 otrok, prvostopenjske srednje šole 912 otrok in drugostopenjske srednje šole 923 otrok. V šolskem letu 2023/2024 obiskuje vzgojno-izobraževalne ustanove s slovenskim učnim jezikom in dvojezično večstopenjsko šolo v Špetru 4.042 otrok.

V četrto stoletje se je populacija slovenskih šol močno spremenila. Sredi 90. let prejšnjega stoletja se je v šole s slovenskim učnim jezikom vključevalo približno 60 % otrok iz slovenskih družin, približno 35 % iz mešanih zakonov⁵ in med 5 ter 10 % otrok iz italijanskih družin (Bogatec in Bufon 1996; 1999; Brezigar in Verša 2023). Stanje je pol stoletja kasneje popolnoma drugačno. V šolskem letu 2020/2021 je vsaka od treh omenjenih skupin predstavljala približno tretjino otrok, pri čemer je bila med njimi dejansko najmanjša prav skupina otrok, ki doma kot pogovorni jezik uporabljajo slovenščino. V šolskem letu 2020/2021 je vanji sodilo 28 % vseh otrok, skupina pa se vztrajno krči (Brezigar in Verša 2023). Do podobne porazdelitve pridemo tudi v primeru kategorizacije na osnovi maternega jezika šolajočega se otroka.

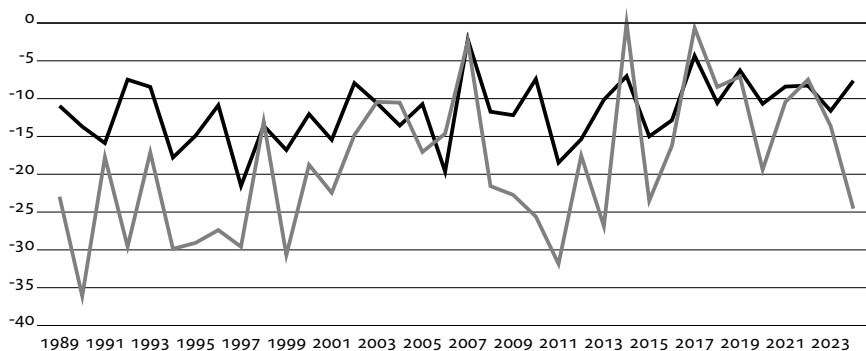
Iz preglednice 1 je razvidno, da se šolska populacija glede na materni jezik spreminja po stopnjah šolanja. V šolskem letu 2019/2020 je bilo v vrtcih kar 54,7 % otrok z neslovenskim maternim jezikom. Takih otrok je potem 48 % v osnovni šoli, 35,9 % na prvostopenjski srednji šoli in zgolj 19,5 % na drugostopenjski srednji šoli. Delež otrok z neslovenskim maternim jezikom se torej po vertikali šolanja pomembno zmanjšuje. Na ta račun pa se povečuje delež otrok s slovenskim maternim jezikom (od 21,5 % v vrtcih do 37,9 % na drugi stopnji) in z mešanim maternim jezikom (od 23,8 % v vrtcih do 42,6 % na drugostopenjskih šolah).

S povečevanjem deleža otrok s slovenskim in z mešanim maternim jezi-

⁵ To so zakoni, kjer je eden izmed zakoncev Slovenec, drugi pa praviloma italijanske narodnosti.

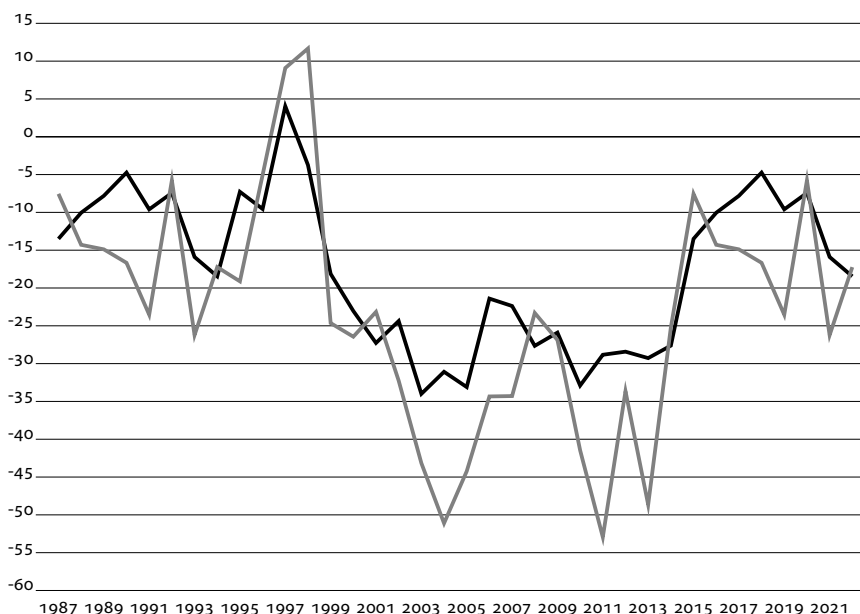
Slika 1 Delež prvošolcev pri prehajanju z ene stopnje šolanja na drugo v obdobju vpisov 1986–2023 (v odstotkih) v vseh treh pokrajinah (prirejeno po Bogatec (2021a; 2021b) ter Brezigar in Verša (2023), dopolnjeno s podatki vpisov v šolskih letih 2022/2023 in 2023/2024)

Slika 2 Delež prvošolcev pri prehajanju iz vrtca v osnovno šolo v obdobju vpisov 1986–2023 (v odstotkih) na Goriškem (svetlo) v primerjavi s povprečjem vseh treh pokrajin (temno) (prirejeno po Bogatec (2021a; 2021b) ter Brezigar in Verša (2023), dopolnjeno s podatki vpisov v šolskih letih 2022/2023 in 2023/2024)

kom na višjih stopnjah šolanja je povezan tudi osip vpisov pri prehajanju z ene stopnje šolanja na drugo. Iz slike 1 je razviden osip pri vseh prehodih (iz vrtca v osnovno šolo; iz osnovne šole v prvostopenjsko srednjo šolo; iz prvostopenjske v drugostopenjsko srednjo šolo), povečuje pa se z višanjem stopnje šolanja in je tako največji pri prehodu med prvostopenjsko ter drugostopenjsko srednjo šolo.

Osip se v posameznih pokrajinah pomembno razlikuje in je praviloma večji na Goriškem kot na Tržaškem. Posebej zaskrbljujoč je osip na Goriškem pri

Slika 3 Delež prvošolcev pri prehajanju iz prvostopenjske v drugostopenjsko srednjo šolo v obdobju vpisov 1986–2023 (v odstotkih) na Goriškem (svetlo) v primerjavi s povprečjem vseh treh pokrajin (temno) (prirejeno po Bogatec (2021a; 2021b) ter Brezigar in Verša (2023), dopolnjeno s podatki vpisov v šolskih letih 2022/2023 in 2023/2024)

prehodu iz vrtca v osnovno šolo (slika 2) in iz prvostopenjske v drugostopenjsko srednjo šolo (slika 3).

Osip lahko deloma pripišemo povečevanju priliva otrok iz neslovenskih družin – torej časovni oz. generacijski komponenti (prim. Bogatec 2021b). Pomemben vidik pa predstavlja tudi upad števila otrok, ki se ob zaključeni stopnji šolanja odločijo za nadaljevanje študija v italijanskem jeziku. Ker na višje stopnje šolanja praviloma ni priliva novih otrok,⁶ ti podatki odražajo osip otrok, in sicer pretežno tistih iz italijanskih družin in deloma tudi tistih iz mešanih zakonov (slika 1), ki nadaljujejo šolanje v italijanskem jeziku. Pri tem se porajata dve pomembni vprašanji: kateri so razlogi, da starši otroke vpisujejo v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove, in kateri so razlogi, da se pri prehajanju z ene stopnje na drugo odločajo za prekinitev šolanja otrok v slovenskem jeziku in nadaljevanje šolanja v ustanovah z italijanskim učnim jezikom. V nadaljevanju bomo poskušali odgovoriti nanju.

⁶ Oz. je ta minimalen, ko se npr. v šolo s slovenskim učnim jezikom v Italijo na višjo stopnjo vključi otrok iz Slovenije, ker npr. želi izboljšati svoje veščine v italijanskem jeziku.

Razlogi za vpis v vzgojno-izobraževalne ustanove s slovenskim učnim jezikom

Norina Bogatec in Bufon (1996; 1999) sta izvedla prvi zajetni raziskavi o populaciji šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem, v kateri sta zajela tudi razloge za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom. Polovica staršev je kot razlog navedla, da želi, da otrok spozna kulturno in jezik slovenskega ter italijanskega naroda, nekoliko manjši delež staršev (44 %) pa je kot razlog navedel, da sta oba starša ali eden od njiju slovenske narodnosti (Bogatec in Bufon 1996, 134). V omenjeni raziskavi je zanimiva razporeditev odgovorov glede na narodnostno strukturo družin. Pri dveh tretjinah slovenskih in dobri četrtini mešanih zakonov⁷ so starši izbrali šolo s slovenskim učnim jezikom, ker sta Slovenca oba ali eden od njiju – prevladal je torej identitetni, narodnostni vzgib. Za dve tretjini staršev iz mešanih zakonov in 85 % italijanskih ter drugih družin pa sta bila glavna razloga za vpis spoznavanje slovenske in italijanske kulture ter učenje obeh jezikov.

Ta identitetni oz. narodnostni vzgib kot razlog za vpis je na višji stopnji šolanja pridobil na teži. V raziskavi, ki je zajemala nižje in višje srednje šole (danes prvostopenjske in drugostopenjske srednje šole), sta Norina Bogatec in Bufon (1999) izpostavila, da je 59 % staršev kot razlog za vpis v slovensko šolo navedlo, da sta oba starša Slovenca. Tretjina je bila takšnih, ki so izpostavili, da bi bilo dobro, da otrok spozna obe kulturi in se nauči oba jezika, 5 % pa jih je menilo, da šola nudi dobre možnosti za otrokovo bodočnost (Bogatec in Bufon 1999).

V teh dveh raziskavah se torej že nakazujeta dve ugotovitvi, ki sta prisotni tudi v nadaljnjih raziskavah in ju je moč zaznati tudi v predhodno predstavljenih podatkih o osipu pri prehodu na naslednjo stopnjo šolanja: prvič, razlogi za vpis na višje stopnje šolanja v slovenskem jeziku so v večji meri povezani z identitetnimi dejavniki in narodnostjo (staršev), in drugič, razlogi za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom so pri mešanih zakonih in italijanskih družinah v večji meri povezani s spoznavanjem (tudi) slovenskega jezika ter kulture.

Raziskave, izvedene dvajset let kasneje, potrjujejo to dihotomijo med razlogi za vpis v šole s slovenskim učnim jezikom, ki kaže na dominantnost kulturnih in jezikovnih prvih pri družinah, ki uporabljajo mešani ali italijanski pogovorni jezik, četudi je treba pri tovrstni primerjavi upoštevati pomembne

⁷ V tej raziskavi sta avtorja ločevala družine/zakone po narodnosti, in sicer na slovenske, kjer se oba starša identificirata kot Slovenca, mešane, kjer je eden izmed staršev Slovenec, in neslovenske, kjer nihče od staršev ni Slovenec.

metodološke omejitve.⁸ Učenje dveh jezikov in spoznavanje dveh kultur je danes najbolj razširjen razlog za vpis v slovensko šolo, ki je še posebej prisoten med starši neslovenskih družin (Bogatec 2021a). Med razlogi za vpis v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove je v ospredju želja ali prepričanje, da se bo otrok naučil slovenski in italijanski jezik ter spoznal obe kulturi (71 %). Temu sledijo dobre možnosti, ki jih ta ustanova nudi za prihodnost otroka (44 %). Dobra tretjina staršev (34 %) je otroka v slovenski vrtec in šolo vpisala zato, ker sta kakovostna oz. ker je vsaj eden izmed staršev Slovenec, medtem ko se jih je približno šestina za to odločila, ker se vrtec in šola nahajata najbližje bivališču (18 %) oz. ker se konkretno ukvarjata z medkulturno vzgojo (16 %). Nekateri starši so se za vpis odločili zaradi lepih in urejenih prostorov (10 %) ali zaradi prisotnosti otrokovih prijateljev (9 %) (Bogatec 2020).

V longitudinalni raziskavi o šoli (t.i. Razlogi za vpis (Bogatec 2020)) slovenski starši v večji meri izpostavljajo pomen krepitve in širjenja slovenske identitete ter s tem povezano vlogo, ki jo imata slovenski vrtec in slovenska osnovna šola za ohranjanje te identitete v deželi Furlaniji - Julijski krajini. Pomen in potrebo po razvoju večkulturnih ter večjezičnih kompetenc pa zaznavajo tudi italijanski starši, med katerimi je kar nekaj takih, ki se zavedajo dragocenosti spoštovanja slovenskih družinskih korenin.

Študija primera Osnovne šole Ljubke Šorli v Romjanu (Tenca Montini in Zago 2022) nam ponudi še natančnejši vpogled v razloge za vpis v slovensko šolo v družinah, kjer je italijanščina dominantni pogovorni jezik med otroki in kjer lahko predvidevamo, da se dobršen delež otrok identificira z večinsko italijansko skupnostjo. V tej raziskavi avtorja raziščeta razloge italijanskih družin, ki predstavljajo že dobro tretjino uporabnikov šol s slovenskim učnim jezikom. Starši so med navedenimi možnostmi lahko izbrali tri (Tenca Montini in Zago 2022, 70).

Najpogostejše izbrani razlog za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom je bil »Šola omogoča učenje slovenščine in italijanščine ter spoznavanje obeh kultur«. Tega je izbralo 86,9 % vprašanih. 30,1 % vprašanih je izbralo »Naša družina ima slovenske korenine«. Drugi pomemben sklop dejavnikov je kakovost šole. 53,6 % respondentov je izbralo možnosti »Šola ponuja boljši vzgojno-izobraževalni program« in »Okolje, v katerem se otrok uči, je bolj umirjeno, zaščiteno in homogeno v primerjavi z drugimi šolami« (24 % respondentov) (Tenca Montini in Zago 2022, 63–64).

⁸ Pri raziskavah Norine Bogatec in Bufona (1996; 1999) so anketiranci lahko izbrali samo en odgovor, pri kasnejših raziskavah, vključno s tistima Tence Montinija in Zage (2022) ter Norine Bogatec (2021a), pa so lahko izbrali več kot en odgovor (praviloma tri).

Ta raziskava, izvedena na šoli s pretežno italijansko govorečimi otroki, torej smiselno potrjuje, da se ta segment populacije za šolanje v šoli s slovenskim učnim jezikom odloča zaradi spoznavanja slovenskega jezika in kulture, v manjši meri pa izpostavljajo tudi slovenske korenine družine. Podatek o kakovosti šole je treba interpretirati z veliko mero previdnosti, saj je šola locirana v okolju z visokim deležem priseljske populacije. Ta je praviloma iz neevropskih držav, zaposlena pretežno v ladjedelnici in svoje otroke vpisuje v šolo z italijanskim učnim jezikom, kot je to običajno za priseljeniške populacije, ki težijo k asimilaciji z večinskim prebivalstvom in se praviloma ne odločajo za vključevanje v (druge) manjšinske skupnosti. Kakovost šole je torej treba interpretirati kot relativno kategorijo, glede na druge možnosti, ki obstajajo v tistem okolju. Takšno interpretacijo potrjuje tudi dejstvo, da je skoraj četrtina respondentov kot razlog izbrala tudi »Okolje, v katerem se otrok uči, je bolj umirjeno, zaščiteno in homogeno v primerjavi z drugimi šolami«.

Razlogi za vpis v šolo z italijanskim učnim jezikom šolo po dokončani stopnji šolanja v šoli s slovenskim učnim jezikom

Norina Bogatec (2021a) je v raziskavi Po mali maturi poskušala raziskati še drugo plat sprejemanja odločitve za vpis v slovensko šolo. Zanimalo jo je predvsem, kateri so vzroki, zaradi katerih se dijaki po zaključeni prvi stopnji srednje šole odločajo za nadaljevanje študija na italijanski drugostopenjski srednji šoli.

V anketi je 30 % dijakov izpostavilo, da so se v šolo z italijanskim učnim jezikom vpisali, ker te šole s slovenskim učnim jezikom ni oz. je predaleč. 19 % dijakov je navedlo, da dobro oz. bolje obvladajo italijanski jezik. Tem velja prišteti še kumulativnih 19 % odgovorov, ki izražajo naklonjenost nadaljnjemu izobraževanju v italijanskem jeziku,⁹ in 7 % respondentov, ki so se za to odločili, ker jim slovenščina ni všeč, so se je naveličali oz. se je nočejo več učiti (preglednica 2). Skupaj to predstavlja 45 % anketirancev, ki odločitev za vpis v italijansko drugostopenjsko šolo¹⁰ povezujejo z jezikom: z znanjem, s percepcijo znanja ali statusom in z odnosom do manjšinskega ali večinskega jezika (Bogatec 2021a).

Zanimivo dopolnitev slike predstavlja primerjava med vpisanimi v italijansko šolo in pogovornim jezikom z družinskimi člani (preglednica 3). Učenci

⁹ Ti zajemajo: »Ker želim nadaljevati šolanje v italijanskem jeziku« (5 % respondentov), »Ker mi je italijanščina všeč« (4 % respondentov), »Ker doma govorimo italijansko« (4 % respondentov), »Ker se želim zaposliti v Italiji« (2 % respondentov), »Ker ni dvojezična« (2 % respondentov), »Ker živim v Italiji« (2 % respondentov).

¹⁰ Šolo, v kateri je italijanščina učni jezik.

Preglednica 2 Odgovori učencev na vprašanje »Navedi, prosim, zakaj si se vpisal/-a v italijansko drugostopenjsko srednjo šolo«

Odgovori	Število
Ker te šole s slovenskim učnim jezikom ni/je predaleč	30
Ker dobro oz. bolje obvladam italijanski jezik	19
Slovenščina mi ni všeč, se je nočem učiti več, naveličala sem se je	7
Ker želim nadaljevati šolanje v italijanskem jeziku	5
Ker je bližja domu	5
Ker doma govorimo italijansko	4
Ker mi je italijanščina všeč	4
Ker želim v Videm	4
Ker želim menjati šolsko okolje	2
Ker živim v Italiji	2
Ker ni dvojezična	2
Ker se želim zaposliti v Italiji	2
Drugo	16

Opombe V odstotkih, $n = 57$. Prirejeno po Bogatec (2021a).

Preglednica 3 Odgovori učencev na vprašanje »Navedi, prosim, zakaj si se vpisal/-a v italijansko drugostopenjsko srednjo šolo«

Odgovori	(1)	(2)
Ker te šole s slovenskim učnim jezikom ni/je predaleč	67	18
Ker želim nadaljevati šolanje v italijanskem jeziku	8	5
Ker doma govorimo italijansko	8	2
Ker želim menjati šolsko okolje	8	0
Ker dobro oz. bolje obvladam italijanski jezik	0	25
Slovenščina mi ni všeč, se je nočem več učiti, naveličal sem se je	0	9
Ker je bližja domu	0	7
Ker mi je italijanščina všeč	0	5
Ker želim v Videm	0	5
Ker živim v Italiji	0	2
Ker ni dvojezična	0	2
Ker se želim zaposliti v Italiji	0	2
Drugo	8	18

Opombe Naslovi stolpcev: (1) odgovori dijakov iz jezikovno »mešanih« družin ($n = 12$), (2) odgovori dijakov iz neslovenskih družin ($n = 44$). V odstotkih, $n = 57$. Prirejeno po Bogatec (2021a).

iz mešanih družin kot razlog za vpis na italijansko šolo navajajo, da te šole s slovenskim jezikom ni oz. je predaleč (67 % respondentov). Kljub omejitvam vzorca velja omeniti, da niso izražali niti negativnih stališč do slovenščine niti

niso ocenili bolje svojih jezikovnih sposobnosti v italijanskem jeziku. Med učenci iz neslovensko govorečih družin pa izstopa 25 % takšnih, ki dobro oz. bolje obvladajo italijanski jezik. Pomenljiv je tudi podatek, da 9 % učencev iz neslovenskih družin izraža negativna stališča do slovenščine in 4 % učencev iz neslovenskih družin pozitivna stališča do italijanščine. To je skupaj 13 % odgovorov, ki odražajo odnos oz. stališče do manjšinskega in večinskega jezika. Ti podatki nakazujejo, da obstaja pomemben segment otrok iz neslovenskih družin, ki v času šolanja na šolah s slovenskim učnim jezikom ne razvijejo dominantno pozitivnega odnosa do slovenščine in ustreznih jezikovnih veščin v slovenščini za nadaljevanje študija na naslednji stopnji šolanja.

Zgornje podatke, ki predstavljajo svežo sliko razlogov za vpis na italijansko drugostopenjsko srednjo šolo, lahko z nekaj že omenjenimi metodološkimi omejitvami¹¹ primerjamo s starejšimi podatki Norine Bogatec in Bufona (1996; 1999) o razlogih za vpis v italijansko šolo. V njuni raziskavi je med starši, ki so izbrali italijansko šolo, skoraj četrtna teh navedla, da po zaključenem slovenskem vrtcu otroka vpisujejo v italijansko šolo, ker mu bodo lažje sledili in mu pomagali pri učenju. Tem je treba prišteti še 9,7 % staršev, ki so omenili, da je imel otrok težave s slovenščino oz. v slovenski šoli. 16,1 % staršev pa je navedlo razlog, da sta oba starša ali vsaj en Italijan in da je bila šola najbližja oz. najpriročajša (Bogatec in Bufon 1996, 137–138). Skupaj je torej za vpis v šolo z italijanskim učnim jezikom po dokončanem slovenskem vrtcu skoraj 35 % staršev navajalo razloge, povezane z jezikom.

V drugem delu raziskave, ki je obravnavala prehod z nižje (prvostopenjske) na višjo (drugostopenjsko) srednjo šolo, Norina Bogatec in Bufon (1999) navajata naslednjo porazdelitev razlogov za vpis v italijansko šolo: 72 % staršev je navedlo, da ni ustrezne šole s slovenskim učnim jezikom, druga najpogostejša utemeljitev pa je bila skrb za dobro obvladovanje italijanskega jezika (5 %). Prav slednja je bila ključni razlog, da so se za to izbiro odločile družine iz Slovenije. Avtorja tudi navajata, da je za anketirane otroke, ki so se vpisali v italijansko šolo, značilno, da so nadpovprečno prisotni na Goriškem in med neslovenskimi starši (Bogatec in Bufon 1999, 143–144).

Namesto sklepa

Na osnovi predstavljene sekundarne analize sklopa raziskav lahko sprejmemo nekaj pomembnih zaključkov o jeziku kot dejavniku za vpis v šolo s slovenskim učnim jezikom v Italiji. Trdo jedro slovenske skupnosti, ki močno povezuje slovensko identiteto in jezik, se je zaradi družbenih sprememb v

¹¹ Glej opombo 8.

zadnjih desetletjih pomembno zmanjšalo. Danes otroci iz teh družin predstavljajo manj kot tretjino populacije slovenskih šol in trend zmanjševanja se nadaljuje. Pomembno pa se je v šolah povečal delež otrok osrednjih in predvsem zunanjih krogov koncentričnega modela manjšine – torej otrok iz mešanih zakonov in predvsem delež otrok iz italijanskih družin, ki se za slovensko šolo bolj kot iz afektivnih ali identitetnih razlogov odločajo na osnovi želje po pridobivanju jezikovnih veščin v slovenskem jeziku in spoznavanju slovenske kulture.

Vendar podatki o osipu pri prehodu med prvo in drugo stopnjo srednje šole nakazujejo, da je prav jezik tisti dejavnik, ki ga dijaki iz italijanskih družin navajajo pri odločitvi za prestop v šolo z italijanskim učnim jezikom. Kar 49 % anketiranih, ki so prestopili s prvostopenjske slovenske šole na drugostopenjsko italijansko, navaja razloge, ki jih je mogoče posredno ali neposredno povezati z (manjšinskim ali večinskim) jezikom. Zato je na mestu vprašanje, kako in zakaj ti mladi ljudje, ki predstavljajo priložnost za širitev slovenske skupnosti v Italiji (prim. Brezigar 2013; Jagodic in Čok 2013), ne razvijejo ustreznih jezikovnih kompetenc in odnosa do slovenskega jezika, ki bi jim narekoval in omogočal nadaljevanje šolanja v slovenski šoli. To bi bilo treba v prihodnosti nedvomno podrobneje raziskati.

Pomenljivo pri tem je tudi, da otroci iz mešanih zakonov ne razvijajo negativnega odnosa do slovenskega jezika, ki pa je prisoten pri otrocih iz neslovenskih družin. Ta podatek napeljuje na misel, da trenutno šolo s slovenskim učnim jezikom obiskujejo tri popolnoma različne populacije, ki se razlikujejo tako po identiteti kot tudi po vrednotah in razlogih za vpis.

Če naj se šola s slovenskim učnim jezikom ohrani in razvija, se bo morala glede na demografske trende in osip pri prehodu na višje stopnje šolanja soočiti z dodatnim krčenjem šolske mreže, ki pa je predvsem na sekundarni stopnji že zdaj tako okrnjena, da dijakom ponuja zelo omejene možnosti izbire. Ni naključje, da raziskava Po mali maturi »oddaljenost šole ali odsotnost možnosti šolanja na izbrani smeri« identifikira kot dominanten dejavnik pri odločitvi za šolanje v italijanskem jeziku na drugostopenjskih srednjih šolah. Dolgoročno načrtovanje ohranjanja slovenskih šol, ki naj bi služile, kot je bilo v osnovi zamišljeno, zgolj trdemu jedru skupnosti, ni obetavno, upoštevajoč demografske trende.

Alternativo krčenju šolske mreže predstavljata konceptualno predružačnje šol s slovenskim učnim jezikom ali vzpostavitev mehanizmov in pristopov, s katerimi bodo šole tudi na prehodih med stopnjami šolanja zmogle v večji meri ohraniti ciljno publiko, pri kateri trenutno beležijo osip – predvsem pri dijakih iz neslovenskih in mešanih družin. V prvem primeru gre za

krepitev konceptov večkulturnosti in večjezičnosti, ki sta stopila v ospredje z evropskimi integracijskimi procesi in s katerima je slovenska šola postala zanimiva za širšo javnost. To bi zahtevalo inoviranje in izrazito predrugačenje modela izobraževanja, kar ima pomembne politične posledice in zahteva tudi posebej usposobljene kadre. V drugem primeru, ki mu vsaj pasivno, izhajajoč iz trenutnega položaja, trenutno sledi slovenska šola, pa so sodeč po osipu rezultati zaenkrat nezadovoljivi. To nakazuje, da je pri vztrajanju na tej poti potreben aktivnejši pristop, ki bo poleg usposabljanja učiteljev za izobraževanje teh treh različnih ciljnih populacij naslovil tudi ustrezno krepitev jezikovnih veščin v slovenskem jeziku in vzpostavljanje pozitivnega odnosa do le-tega.

Literatura

- Baloh, B., in M. Melinc Mlekuž. 2023. *Slovenščina v vrtcu: poučevanje in učenje jezika v vrtcih s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Bogatec, N. 2015. »Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (74): 5–21.
- . 2017. »Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji.« *V Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, uredila N. Bogatec in Z. Vidau, 102–117 Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- . 2020. »Analiza vpisov v vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom oziroma dvojezičnim slovensko italijanskim poukom v Italiji v obdobju od šolskega leta 2000/01 do šolskega leta 2019/20.« Slovenski raziskovalni inštitut. <https://www.slori.org/wp-content/uploads/2020/01/Predstavitev-januar-2020.pdf>.
- . 2021a. »Izbira po prvostopenjski srednji šoli (po »Mali maturi« 2021).« Slovenski raziskovalni inštitut. http://www.slori.org/wp-content/uploads/2021/10/predstavitev_2021.pdf.
- . 2021b. »Trendi prehajanja iz ene stopnje šolanja v drugo v obdobju šolskih let 1986/87–2021/22.« Slovenski raziskovalni inštitut. http://www.slori.org/wp-content/uploads/2022/01/predstavitev-vpisi_prehajanja_2021.pdf.
- Bogatec, N., in M. Bufon. 1996. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: vrtci in osnovne šole*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- . 1999. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: nižje in višje srednje šole*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Bogatec, N., S. Brezigar in M. Mezgec. 2021. »Pouk na daljavo v osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom in slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Italiji med epidemijo covid-19.« *Sodobna pedagogika* 72 (138): 44–68.
- Brezigar, S. 2004. »Politike promocije manjšinskih jezikov: primer pridobivanja

- znanja slovenskega jezika na Tržaškem in Goriškem.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (44): 106–133.
- . 2007. »Marketing Minority Language as a Valid Tool in the Fight for Survival of Minority Languages: The Case of the Slovenes in Italy.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (52): 198–215.
- . 2013. »Ali se jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika zaključki.« V *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*, uredila D. Jagodic in Š. Čok, 97–199. Trst: Ciljno začasno združenje »Jezik-Lingua«.
- Brezigar, S., in A. Verša. 2023. »Slovensko šolstvo v Italiji: včeraj, danes in jutri.« V *Vzgoja in izobraževanje med preteklostjo in prihodnostjo*, uredile A. Istenič, M. Gačnik, B. Horvat, M. Kukanja Gabrijelčič, V. Riccarda Kiswarday, M. Lebeničnik, M. Mezgec idr., 311–327. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Brezigar, S., in S. Zver. 2019. »Priprava učnih gradiv za poučevanje slovenščine v Furlaniji - Julijski krajini: študija primera in razvojne možnosti.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (83): 51–66.
- Brezigar, S., in Z. Vidau. 2021. »Mladi govorci slovenskega jezika v Italiji in njihov odnos do Republike Slovenije.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* (87): 87–106.
- Bufon, M. 2004. *Med teritorialnostjo in globalnostjo: sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Fishman, J. A. 2001. *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Garcia, O., in L. Wei. 2014. *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. London: Macmillan.
- Grgič, M. 2020. »Kdo se boji slovenščine? Ideološko načrtovanje in (ne)implementacija jezikovnih strategij med Slovenci v Italiji.« *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 57 (posebna št.): 109–126.
- Hornberger, N. H. 1988. *Bilingual Education and Language Maintenance: A Southern Peruvian Quechua Case*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Jagodic, D., in Š. Čok. 2013. *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Trst: Ciljno začasno združenje »Jezik-Lingua«.
- Jagodic, D., in M. Zago. 2022. *Večjezičnost in identitete v obmejnem prostoru: primer šole s slovenskim učnim jezikom v Romjanu*. Trst: Edizioni Università di Trieste.
- Jagodic, D., M. Kaučič-Baša in R. Dapit. 2017. »Jezikovni položaj Slovencev v Italiji.« V *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, uredili N. Bogatec in Z. Vidau, 67–89. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

- Kaučič-Baša, M. 1997. »Where Do Slovenes Speak Slovene and to Whom? Minority Language Choice in a Transactional Setting.« *International Journal of the Sociology of Language* 124:51–73.
- Kramberger, T. 2013. »Preučevanje kulturne reprodukcije v sociologiji izobraževanja: stanje raziskav in teoretska izhodišča.« *Pedagoška obzorja* 28 (2): 83–98.
- Kühl, J. 1997. »The ›Schleswig Model‹.« Predavanje na Hojskolen Oestersoen, Aabenraa, Danska, 9. julij.
- Mezgec, M. 2023. »Slovensko-italijanski obmejni prostor: dejavniki vpliva na izbiro šole in vrtca v sosednji državi.« *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 33 (1): 167–180.
- Pertot, S. 2007. »V imenu očeta: medgeneracijski prenos slovenskega jezika in identitete po moški liniji.« V *Živeti mejo*, uredil M. Košuta, 255–266. Trst: Slavistično društvo Slovenije.
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. *Linguistic Genocide in Education or Worldwide Diversity and Human Rights?* New York: Routledge.
- Stranj, P. 1992. *The Submerged Community: An A to Z? of the Slovenes in Italy*. Trst: Editoriale Stampa Triestina.
- Tenca Montini, F., in M. Zago. 2022. »Učenje na Osnovni šoli Ljubke Šorli v Romljanu: jezikovna znanja, pripadnost in starševska pričakovanja.« V *Večjezičnost in identitete v obmejnem prostoru: primer šole s slovenskim učnim jezikom v Romljanu*, uredila D. Jagodic in M. Zago, 57–87. Trst: Edizioni Università di Trieste.

Language as a Factor for Enrolment in Schools with Slovene as a Language of Instruction in Italy

The article provides insights into the role of language as a determining factor in enrolment in schools with Slovenian as the language of instruction in Italy. Drawing upon a secondary analysis of data from an extensive corpus of research conducted by the Slovenian Research Institute, the author delves into the pivotal role of language in school enrolment decisions and examines the factors influencing student retention as they progress through subsequent levels of education. The author investigates the motivations behind opting for schools with Slovene as the language of instruction and subsequent educational transitions to schools with Italian as the language of instruction. The author concludes that schools cannot effectively evolve if they solely retain students from Slovene-speaking families. Consequently, the author advocates for either the development of alternative models for multilingual education or for a more concerted effort to successfully address pupil retention.

Keywords: Slovenes in Italy, school with Slovene as the language of instruction, Slovene school, Slovene language in FJK, Slovene minority